

УДК 342.9

СИДОРЧУК Анастасія,

аспірант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ПОНЯТТЯ ДОНОРСТВА КРОВІ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Здійснено спробу комплексного розгляду проблематики, пов'язаної з донорством крові. З'ясовано зміст поняття «донорство крові та її компонентів». Запропоновано шляхи вирішення проблем, пов'язаних з донорством крові.

Ключові слова: донорство крові, компоненти крові, донор, кров.

Сидорчук А. Понятие донорства крови в действующем законодательстве. Предпринята попытка комплексного рассмотрения проблематики связанной с донорством крови. Выяснено содержание понятия «донорство крови и ее компонентов». Предложены пути решения проблем, связанных с донорством крови.

Ключевые слова: донорство крови, компоненты крови, донор, кровь.

Постановка проблеми. Донорство крові та її компонентів – напрям державної політики в сфері охорони здоров'я. Він охоплює широкий комплекс організаційних, інформаційних, технічних відносин, пов'язаних зі зберіганням, переробкою, заготівлею крові та її компонентів. Правове регулювання цих відносин – неодмінна запорука їх стабільного функціонування та гармонійного розвитку.

Формування належного правового підґрунтя неможливе без побудови досконалого понятійного апарату та без чіткого визначення базового поняття – донорства крові та її компонентів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Сучасні науковці роблять численні спроби по систематизації ознак донорства крові та її компонентів і формулювання відповідної дефініції.

Аналіз організації служби крові в Україні, основних положень та правових засад донорства став результатом спільної роботи колективу вітчизняних та американських науковців [1]. Стратегічні напрями розвитку медичного права дослідив С. Г. Стеценко [2]. Питання трансфузіології досліджені І. Н. Мокєєвим [3]. Позитивні моменти добровільного донорства крові та її компонентів неодноразово аналізувались у працях А. М. Керпаня [4]. Є. П. Демидчик підкреслив важливість урахування організаційного аспекту донорства [5]. Сутність донорства, як соціально-значущого явища, охарактеризував Л. М. Донован [6]. Дослідженню

юридичних моделей донорства в зарубіжних країнах присвячені праці К. О. Ільющенкової [7].

Мета статті – дослідити сутність поняття донорства крові та її компонентів в Україні на сучасному етапі.

Матеріали та методи. Методологічною базою статті є формально-логічний метод, використання якого дало змогу проаналізувати окремі аспекти поняття «донорство крові та її компонентів». Компаративістський та структурно-логічний методи застосовано в контексті дослідження зародження окремих аспектів нормативно-правового тлумачення донорства крові та її компонентів. Соціологічний метод використано шляхом врахування особливостей соціальної дійсності на сучасному етапі розвитку України.

Результати дослідження. На сьогодні не існує єдиного наукового підходу до розуміння поняття донорства крові та її компонентів, яке б повною мірою розкривало суть цього соціально-значущого явища. Це поняття закріплене у статті 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів», відповідно до якої донорство крові та її компонентів являє собою добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях [8].

Однак навіть поверхневий аналіз наведеного законодавчого положення свідчить, що воно не відповідає сучасним реаліям та не охоплює всю діяльність, пов'язану з донорством крові та її компонентів.

Наведене визначення не охоплює організаційного аспекту давання крові та її компонентів. За загальним визнанням, донорство крові та її компонентів – це складний комплекс організаційних заходів, спрямований на забезпечення безпеки заготівлі крові, а також компонентів (еритроцити, тромбоцити, плазма, лейкоцити, гранулоцити та ін.). Цей комплекс складається з низки таких важливих організаційних заходів: заготівля донорської крові та її компонентів, клінічне використання донорської крові та її компонентів, транспортування донорської крові та її компонентів, зберігання донорської крові та її компонентів тощо.

Офіційне визначення донорства крові та її компонентів неможливе без характеристики заходів, котрі реалізуються для забезпечення цього процесу та становлять його організаційну основу. «Донорство крові – це розгалужена система заходів, що включає заготівлю, переробку, зберігання, переливання, реалізацію крові, її компонентів – відтак всебічне уявлення про донорство крові та її компонентів неможливе без урахування організаційного аспекту даного виду медичної діяльності», – резюмує Є. П. Демидчик [5].

Вважаємо, що такі заходи повинні знайти максимальне відображення в законодавчій дефініції донорства крові та її компонентів.

Дослідження визначення поняття донорства крові та її компонентів, закріпленого у статті 2 Закону України «Про донорство крові

та її компонентів», дозволяє констатувати, що в ньому знайшли відображення далеко не всі цілі, які переслідує донорська практика. В аналізованому визначенні законодавець виділяє три цілі: лікування, виготовлення медпрепаратів та здійснення наукових досліджень.

Практика свідчить, що поряд із зазначеними цілями донорські матеріали знаходять широке використання і в інших сферах медичної діяльності, зокрема в медичній освіті.

Аналіз законодавчого визначення донорства крові та її компонентів зумовлює питання про доцільність вжитку окремих термінів. Наприклад, у статті 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» йдеться про *давання крові для безпосереднього використання (тут і далі курсив мій – А. С.)*. При цьому академічний тлумачний словник української мови трактує слово «безпосередній» з такої позиції – який немає проміжних ланок, здійснюється без посередництва кого-, чого-небудь; прямий [9]. Сучасна практика донорства крові та (або) її компонентів свідчить, що в ряді випадків вона може передбачати опосередковане використання біоматеріалів для лікування, виготовлення лікарських препаратів чи використання в наукових дослідженнях.

Навіть безпосереднє використання крові та (або) її компонентів для виготовлення лікарських препаратів може розглядатись як опосередковане з точки зору застосування цих препаратів для лікування людини.

Цілком очевидно, що окремі терміни (як то: «подальшого» та «відповідних» і т.д.), які фігурують у законодавчому визначенні, не несуть істотного змістовного навантаження. На наш погляд, наведені терміни є зайвими синтаксичними одиницями та суперечать принципу економії нормативного матеріалу.

На окрему увагу заслуговує той факт, що в офіційному визначенні донорства крові та її компонентів, яке закріплене у статті 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів», законодавцем вжито конструкцію «*давання крові або її компонентів*». Такий підхід законодавця недостатньо обґрунтований, тому що, крім відокремленого донорства крові або її компонентів, у сучасній медицині практикується одночасне донорство цільної крові (еритроцитарної маси) та донорство окремих компонентів крові (тромбоцитів, лейкоцитів, донорство плазми, гранулоцитів) [10].

Варто звернути увагу на досвід країн ближнього зарубіжжя, які на законодавчому рівні передбачають можливість не лише відокремленого, але й одночасного забору крові та її компонентів.

Наприклад, статті 2 Федерального закону Російської Федерації «Про донорство крові та її компонентів», визначає: донорство, як «добровільну здачу крові *та (або)* її компонентів донорами, а також заходи, спрямовані на організацію та забезпечення безпеки заготівлі крові та її компонентів» [11].

Подібне визначення донорства, закріплене у преамбулі Закону Республіки Молдова «Про донорство і переливання крові», де йдеться про донорство крові та її компонентів, яким донорство визначається як здачу особою крові та її компонентів за власним бажанням, не отримуючи за це винагороди ні в грошовій, ні в будь-якій іншій формі, яка може вважатися сумісною грошовій винагороді [12].

Казахський законодавець визначає донорство крові як добровільну участь донорів в охороні здоров'я громадян шляхом донорства крові та її компонентів для медичних цілей (див. статтю 162 Кодексу Республіки Казахстан «Про здоров'я народу та систему охорони здоров'я» [13].

Якщо ж говорити про те, який саме приклад (Російської Федерації чи інших держав пострадянського простору) є вартим наслідування вітчизняним законодавцем, то більш обґрунтованим видається саме перший підхід, оскільки, як уже зазначалося, в світовій медичній практиці забір крові та її компонентів здійснюється як одночасно, так і нарізно.

У контексті формулювання дефініції поняття донорства крові та її компонентів неможливо оминати увагою сучасні доктринальні підходи.

Американські вчені Леслі Ботос, Джо Анна Оу, Джон Галлем (Leslie Botos, Jo Anne Ou, John Hull) наводять наступне авторське визначення донорства крові та її компонентів: «Донорство крові та її компонентів є добровільним актом допомоги здорової людини (донора) хворому, що полягає у наданні частини своєї крові або тканин для лікувальних цілей» [1]. Аналогічної точки зору притримується й науковець І. Н. Мокеєв [3].

Не дивлячись на певний науковий інтерес, наведене визначення не достатньо повно характеризує всю діяльність, пов'язану з донорством крові та її компонентів. Його автори не враховують різноспрямований характер сучасного донорства, роблячи акцент лише на його лікувальних цілях. Між тим, як свідчить практика, донорство крові та її компонентів поряд із лікувальними цілями переслідує широкий спектр інших завдань, зокрема щодо зберігання, транспортування й переробки крові та похідних від неї компонентів. Крім того, автори не конкретизують, що саме у їх баченні виступає лікувальними цілями. Це створює певні труднощі для всебічного розуміння авторської концепції донорства крові науковим загалом.

Дещо інша інтерпретація суті донорства крові та її компонентів у визначенні І. Я. Сенюти. Вона інтерпретує його так: «Донорство – це добровільна здача крові і (або) її компонентів донорами, а також заходи, спрямовані на організацію та забезпечення безпеки заготівлі крові та її компонентів. Кров, взята від донора (донорська кров), використовується в науково-дослідних і освітніх цілях; у виробництві компонентів крові, лікарських засобів і медичних виробів» [14].

Порівнюючи це визначення з дефініцією американських авторів, можна зробити висновок про його більшу чіткість і змістовність. Однак і його неможливо визнати бездоганим.

Конкретизуючи цілі донорства й наводячи досить широкий їх перелік, авторка випустила з поля зору головне призначення донорства, а саме – безпосереднє лікування особи, яка потребує лікарської допомоги.

Як уже зазначалося, організаційний аспект донорства значною мірою детермінує його сутність, а отже, має обов'язково знайти відображення в цьому та похідних поняттях.

На думку вітчизняного науковця А. М. Керпаня, донорство крові та її компонентів являє собою добровільну, усвідомлену здачу крові донором на користь реципієнта (того, хто приймає, отримує) [4]. Нині донорство вийшло за межі вузько медичної проблеми і стало проблемою соціальною, яка відображає взаємовідношення між людьми. На сьогодні у світовій практиці активізується процедура безадресного донорства, коли людина з благодійних міркувань здає кров не лише на потреби пацієнтів, а й на освітні, науково-дослідні і інші цілі. Таким чином, визначення реципієнта у якості кінцевого «адресата» донорства у даному контексті є необґрунтованим.

Крім того, висловленими зауваженнями (як-то: необхідність конкретизації у визначенні донорства крові та її компонентів цілей донорства, розкриття організаційного аспекту донорства та ін.), варто вказати таке.

По-перше, у аналізованому визначенні йде мова виключно про здачу крові. Але з поля зору випала процедура здачі окремих компонентів крові (гранулоцитів, тромбоцитів, лейкоцитів та ін.).

По-друге, не враховується, що на практиці донорська кров використовується не лише для надання її реципієнту.

Авторський колектив під керівництвом Л. М. Донована вважає, що донорство крові та її компонентів – це добровільне жертвування власної крові або її компонентів для подальшого переливання хворим або отримання медичних препаратів [6].

Як бачимо, цей колектив науковців теж не бере до уваги, що донорська кров, окрім переливання та виготовлення медичних препаратів, широко використовується в галузі науки та для проведення різного роду наукових досліджень.

Білоруський вчений Є. П. Демидчик визначає донорство крові та її компонентів як: «систему заходів, що включає заготівлю, переробку, зберігання, переливання, реалізацію крові, її компонентів»[5]. В даному випадку донорство розглядається не з точки зору волевиявлення людини, а з позиції організації відповідної діяльності в медичних установах та організаціях. Такий підхід не може вважатись зразковим, оскільки саме людина (добровільний донор) є стрижневим суб'єктом донорства крові та її компонентів! Світова концепція донорства ґрунтується на засадах людиноцентризму. Донорство не мислиться поза людиною, поза ідеєю людської жертвності на благо інших. Відтак, людина як донор; повинна бути згадана у відповідному науковому визначенні.

Небездоганною видається думка К. О. Ільющенкової, яка розглядає донорство крові та її компонентів як: «добровільний акт волевиявлення людини, яка жертвує своїми частинами тіла на благо інших, у тому числі фармації чи науки» [7]. В цитованому визначенні йдеться не про надання крові та її компонентів, а загалом у жертвуванні частин тіла. Наведене визначення є доволі обширне та неконкретизоване.

І. Н. Мокєєв зазначає, що під донорством крові та її компонентів слід розуміти «добровільне надання частини крові і її компонентів, а також інших органів для лікувальних цілей» [3]. Вельми цікавою рисою даного підходу є те, що автор наголошує на наданні лише певної частини крові (допустимої разової дози крові у конкретного донора). Водночас слід відмітити і негативний момент: так само, як і К. О. Ільющенкова, І. Н. Мокєєв веде мову не лише про давання крові та її компонентів, а й про надання інших органів. На наше переконання, суть проблеми полягає в тому, що автор, намагаючись зробити своє визначення комплексним, вийшов за межі донорства крові та її компонентів (вказавши про надання інших органів). Натомість, знову ж таки не було окреслено інших цілей донорства крові (крім лікувальних).

Висновки. Погляди вчених на сутність донорства крові та її компонентів істотно (інколи діаметрально) різняться. Одні науковці виходять з того, що донорство крові та її компонентів – це добровільний акт людського волевиявлення. Інші вбачають у донорстві комплекс заходів, які проводяться з науково-дослідними, організаційними цілями. Треті ж намагаються розглядати донорство крові та її компонентів під обома кутами, однак при цьому не завжди повністю розкривають сутність цього багатогранного явища.

Найбільш обґрунтованим вважаємо комплексний підхід, відповідно до якого донорство крові та її компонентів розглядається і як акт жертвування біоматеріалів конкретною людиною, і як система організаційних заходів, спрямованих на досягнення основних цілей донорства. Саме він має братися за основу при проведенні відповідних наукових досліджень, і саме він повинен знайти відображення в чинному законодавстві. З огляду на це, пропонуємо розглядати донорство крові та її компонентів у двох значеннях: широкому та вузькому.

У широкому значенні – це добровільний акт волевиявлення донора, який надає свою кров і компоненти для хворих і весь комплекс дій, пов'язаних з заготівлею, переробкою, зберіганням донорської крові та її компонентів.

У вузькому ж розумінні – це добровільний акт волевиявлення донора, який дає свою кров і компоненти для хворих, так зване «ортодоксальне» бачення донорства крові та її компонентів.

На підставі викладеного, можемо сформулювати наступне визначення донорства крові та її компонентів: *донорство крові та її компонентів – це свідомий добровільний акт волевиявлення донора, який полягає у даванні крові та (або) її компонентів для лікування*

хворих, виготовлення лікарських препаратів або для наукових досліджень, а також діяльність, пов'язана з заготівлею, переробкою, зберіганням донорської крові та її компонентів.

Саме таке визначення повинно знайти відображення в чинному законодавстві, зокрема, в статті 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ботос Л., Оу Д. А., Галлем Д., Гайдукова С., Видиборець С., Сергієнко О. Донорство: залучення донорів крові та її компонентів : навч. посіб. ; за заг. ред. : С. Гайдукової, С. Видиборця, О. Сергієнка. Київ ; Вашингтон : Л. В. Андриєвська, 2014. 197 с.
2. Стеценко С. Г. Медичне право України: стратегічні напрями розвитку. Бюл. М-ва юстиції України. 2011. № 4. С. 5–10.
3. Мокеєв І. Н. Инфузионно-трансфузионная терапия : справочник. М., 2002. 232 с.
4. Керпань А. М. Донорство крові – почесно і корисно!!! URL : <http://bermed.ks.ua/news/>.
5. Демидчик Є. П. О донорстве крови и ее компонентов URL : http://www.tamby.info/-197_2010.htm.
6. Донован Л. М. Донорство крові и ее компонентов URL : <http://www.blood.by> (дата звернення: 14.04.2017).
7. Льющенко К. О. Тенденції і юридичні моделі донорства крові в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правова характеристика. Право і суспільство. 2016. № 1. С. 42–48.
8. Про донорство крові та її компонентів : Закон України від 23.06.1995 № 239/95-ВР. База даних «Законодавство України» ВР України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.04.2017).
9. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. ; уклад: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2-ге вид., Київ : Аконт. Нові словники. Т. 1. 2005. 928 с.
10. Особливості процедури при різних видах донорства. URL : <http://likarinfund.org/content/44/107/465>.
11. О донорстве крови и ее компонентов : Федеральный закон от 20.07.12 № 125-ФЗ. URL : <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=198262&fld=134&dst=100000001,0&rnd=0.24029210189921635#0> (дата звернення: 11.04.2017).
12. О донорстве и переливании крови : Закон Республики Молдова от 20.11.2008 № 241. URL : <http://lex.justice.md/ru/330306/> (дата звернення: 12.04.2017).
13. О здоровье народа и системе здравоохранения: Кодекс Республики Казахстан от 18.09.2009 № 193-IV. URL : https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/konstitutsionnyiy_stroy_i_osnovyi_gosudarstvennogo_upravleniya/id-K090000193_/#z1964 (дата звернення: 12.04.2017).
14. Сенюта І. Я. Законодавче забезпечення донорства в Україні. Вісн. Львів. ун-ту. 2008. № 46. С. 26–32.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2017.

Sydorchuk A. The concept of blood donation in the current legislation and legal thought.

Background. The donation of blood and its components is an important direction of public policy in the field of healthcare. It covers a wide range of organizational, informational and technical relations associated with the storage, processing, blood and its components procurement.

Analysis of recent research and publications. Modern scientists make numerous attempts to systematize the signs of blood and its components donation and the formulation of appropriate definitions.

The **aim** is to investigate the essence of the concept of blood and its components donation in Ukraine at the present stage.

Materials and methods. The methodological basis of the article is formally logical, comparative, structural-logical and sociological methods.

The results of the research. For today there is no single scientific approach to the understanding of the concept of blood and its components donation, which would fully disclose the essence of this socially important phenomenon.

Conclusion. The results of the study made it possible to formulate the definition of blood and its components donation; it's a conscious voluntary act of the donor's will, which is to give blood and its components for the treatment of patients, for the manufacturing of medicines or for scientific research as well as activities related to the procurement, processing and storage of blood and its components.

Keywords: blood donation, blood components, donor, blood.

REFERENCES

1. Botos L., Ou D. A., Gallem D., Gajdukova S., Vydyborec' S., Sergijenko O. Donorstvo: zaluchennja donoriv krovi ta i'i' komponentiv : navch. posib. ; za zaga. red. : S. Gajdukovoi', S. Vydyboreja, O. Sergijenka. Kyi'v ; Vashyngton : L. V. Andryevskaja, 2014. 197 s.
2. Stecenko S. G. Medychne pravo Ukrai'ny: strategichni naprjamy rozvytku. Bjul. M-va justycii' Ukrai'ny. 2011. № 4. S. 5–10.
3. Mokeev I. N. Infuzionno-transfuzionnaja terapija : spravocnik. M., 2002. 232 s.
4. Kerpan' A. M. Donorstvo krovi – pochesno i korysno!!! URL : <http://bermed.ks.ua/news/>.
5. Demidchik E. P. O donorstve krovi i ee komponentov URL : http://www.tamby.info/-197_2010.htm.
6. Donovan L. M. Donorstvo krovi i ee komponentov URL : <http://www.blood.by> (data zvernennja: 14.04.2017).
7. Il'jushhenkova K. O. Tendencii' i jurydychni modeli donorstva krovi v Ukrai'ni ta zarubizhnyh kraihah: porivnjal'no-pravova harakterystyka. Pravo i suspil'stvo. 2016. № 1. S. 42–48.
8. Pro donorstvo krovi ta i'i' komponentiv : Zakon Ukrai'ny vid 23.06.1995 № 239/95-VR. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny» VR Ukrai'ny. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80> (data zvernennja: 11.04.2017).
9. Novyj tlumachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy. U 3 t. ; uklad: V. V. Jaremenko, O. M. Slipushko. 2-ge vyd., Kyi'v : Akonit. Novi slovnyky. T. 1. 2005. 928 s.
10. Osoblyvosti procedury pry riznyh vydah donorstva. URL : <http://likarinfund.org/content/44/107/465>.
11. donorstve krovi i ee komponentov : Federal'nyj zakon ot 20.07.12 № 125-FZ. URL : <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=198262&fld=134&dst=100000001,0&rnd=0.24029210189921635#0> (data zvernennja: 11.04.2017).
12. donorstve i perelivaniu krovi : Zakon Respubliki Moldova ot 20.11.2008 № 241. URL : <http://lex.justice.md/ru/330306/> (data zvernennja: 12.04.2017).
13. zdorov'e naroda i sisteme zdavoohraneniya: Kodeks Respubliki Kazahstan ot 18.09.2009 № 193-IV. URL : https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/konstitucionnyy_stroy_i_osnovyi_gosudarstvennogo_upravleniya/id-K090000193/#z1964 (data zvernennja: 12.04.2017).
14. Senjuta I. Ja. Zakonodavche zabezpechennja donorstva v Ukrai'ni. Visn. L'viv. un-tu. 2008. № 46. S. 26–32.